

2013.12.23. Szabadulni akarunk-e a maffiaállamtól - Simon Zoltán interjúja Magyar Bálinttal (Népszava)

- A napokban jelent meg a Magyar polip - A posztkommunista maffiaállam című kötet, amelynek egyik szerkesztője és a címadó tanulmányt is ön írta. A tanulmánykötet nem áll egyedül, sorra jelennek meg különböző elemzések az Orbán-kormány működéséről. Mégis, mintha a megoldási lehetőségek hiányoznának; a diagnózis megvan, most már a terápiára lenne szükség.

- Az értelmiségi és a politikusi szerep itt szétválik, nem úgy mint egy orvos esetében, ahol a diagnózis és a terápia szorosan összekapcsolódik. Egy értelmiségi leírást tud adni egy rendszerről, azt a nyelvet szolgáltatja, amelyen a tudományos értekezés elvégezhető és amely segítségével az adott rendszerben élők magukra és hétköznapi szituációikra ismerhetnek. A kötet ebben az értelemben egy szerencsés találkozás: az újfajta rendszerleíró nyelv és a hétköznapi tapasztalat erősen korrelál. Bár a könyv meglepően nagy példányszámban fogy, stílusa és megfogalmazásai nem százezres fogyasztásra szolgálnak. De ha a demokratikus értékek iránt elkötelezett politikai elit és a rendszerkritikus értelmiség ezen a nyelven kezd el beszélni, az rendszerező elvet, keretet adhat sok százezer ember számára.

- A rendszerváltás környékén volt hasonlóan nagy keletje a különböző tanulmányoknak, de akkor legalább voltak programok...

- A leíró elemzések akkor is megelőzték a programokat. Most az elemző piacon lévő egyéb leírások vagy egy ideális liberális demokráciához mért mennyiségi eltérések alapján ítélik meg a jelenlegi rendszert, amit így pusztán eseti, fokozati különbségekkel jellemeznek, de valójában még a demokráciák közé sorolják, vagy pedig múltbeli mintákat keresnek, mint az egykori szocialista vagy a két világháború közötti rendszerek. Szerintem egyik megközelítés sem áll, mert ez egy újfajta rendszer, amely a szovjet birodalom összeomlása nyomán keletkezett. A volt szovjet tagköztársaságok többségében egyenes vonalú fejlődéssel jött létre a posztkommunista maffiaállam, Magyarország kerülőúton közelít ehhez az új keleties modellhez. Az állami tulajdon monopóliumára épülő rendszer összeomlása után szinte mindenki a startvonalról indult a magántulajdon felhalmozásban, másrészt a nyugati integráció azt a látszatot kelthette, hogy elkerülhetetlenül és visszafordíthatatlanul a liberális demokrácia modellje felé haladunk. Pedig a volt szovjet tagköztársaságok nem pusztán hátrébb tartanak ebben a folyamatban, hanem berendezkedtek egy újfajta rendszerbe, amelynek a nyelve és leírása még nem született meg. Illiberális vagy irányított demokráciának, vagy éppen haverok kapitalizmusának is nevezik őket, de ezek a leírások szociológiailag nem adják vissza a lényegét. Az a sokkhatás,

hogy egy belorusz típusú rendszer trójai falóként megjelenik az Unió falain belül, lehetővé tette, hogy ezen az új nyelven - amely posztkommunista maffiaállamként írja le a rendszert - egy viszonylag széles liberális értelmiség számára elfogadottá válva, létrehozzunk egy tanulmánykötetet.

- És mi van a terápiával...

- E rendszer meghaladásának, a vele szembeni fellépésnek sarkalatos pontja, hogy egy olyan nyelvet adjon, amely a vég nélküli lamentálást strukturálni tudja és hatékony cselekvéssé fordítja. Miközben határozott véleményem van arról, mit kellene a demokratikus ellenzéknek tenni ezen a terepen, ebben a könyvben nem arra törekedtünk, hogy ezt megfogalmazzuk – nem a mi feladatunk volt.

- Épp erről az oldalról érik kritikák: az elmúlt nyolc vagy húsz évben vállalt politikusi szerepe miatt ön is felelős azért, hogy ez a rendszer létrejött, illetve, hogy a balliberális oldaltól sem állt távol a maffiaállam.

- A kötet bevezető tanulmányában hosszan elemzem a korábbi kormányok - beleértve azokat is, amelyeknek részese voltam - felelősségét abban, hogy ez a rendszer létrejöhetett. De ez a felelősség nem mérhető azzal, amikor a liberális demokrácia rendszerét felszámolják. Az elmúlt nyolc év kormányzása sebezhetővé és kiszolgáltatottá tette a demokráciát, de a demokráciát a Fidesz dőfte le - tudatosan és könyörtelenül. Vagyis a felelősségi szinteket nem szabad összekeverni.

- És a személyes felelősség?

- Oktatási miniszterként - ha most nem az oktatási reformok oldaláról közelítem meg a kérdést, ahol az európai szellemű gyermekközpontú és kompetenciaalapú, az oktatás szereplőinek az autonómiáját bővítő, és az esélyegyenlőség kérdését középpontba helyező oktatáspolitikát folytattam - minden esetben kerestem azokat a megoldásokat, amelyek csökkentik a korrupciónak a rendszerből fakadó lehetőségét. Hadd említsek két példát. Az egyik a 2003-ban indult Sulinet Expressz program, amely adókedvezményrel támogatta a számítógépek vásárlását. Ha "fideszes" lettem volna, strómanjaimmal alakítottam egy céget, amely monopóliumot kapott volna az informatikai eszközök teljes forgalmának lebonyolítására, más vállalkozások pedig legfeljebb ezen keresztül - mintegy járadékoltatva - juthattak volna a piac közelébe. Ezzel szemben egy olyan semleges akkreditációs rendszert hoztunk létre, amelyben, ha egy cég a technikai feltételeknek megfelelt, akkor automatikusan részese lett a programnak. Így az informatikai piac szereplőinek kb. 90 százaléka került be a négy év alatt 87 milliárdos forgalmat lebonyolító rendszerbe. Egy másik példa, a felsőoktatási PPP-

beruházások, amely több mint 100 milliárdos értékben, több mint 50 projektet, s példa nélküli infrastrukturális megújulást jelentett. Felmerült, hogy a közbeszerzéseket közvetlenül a minisztérium bonyolítsa, de ezt elhárítottam, s így a közbeszerzéseket maguk az egyetemek bonyolították, a végső döntéseket pedig maguk a rektorok és a szenátusok hozták meg. Egy fideszes logika ilyet sohasem követne. Ma lényegében a Simicska-birodalom egyik strómanja intézi a gazdasági minisztériumban, hogyan lehet – nemcsak a felsőoktatási - vállalkozásokat a fogadott család hálózatába bekötni, amihez igazítják a jogszabályokat és a különböző projekteket.

- Mégis a ma domináns köznapi nyelvhasználatban a szocialisták azok, akik lenyúltak és loptak, az SZDSZ meg "teli van korrupcióval".
- Ez utóbbi kijelentés Medgyessy Péter személyes „bosszúja” az SZDSZ-nek a leváltásában játszott szerepe miatt. De, hogy ez az „egyik kutya, másik eb” nyelv rögzült, annak részben az ellenzék tehetetlenkedése az oka. A kötetben is szó esik arról, hogy az egykori szocialista rendszerben a hiánygazdaság körülményei között a korrupciónak különböző típusai léteztek; ahol valamiből hiány volt, ott a saját posztjukon sok százezren egyfajta korrupciós járadékot szedtek. A rendszerváltással ez a lehetőség megszűnt, ahogy koncentráltak a vagyonok és a korrupciós lehetőségek köre is. Ebben az időszakban a magánvagyonok felhalmozása által létrejött oligarchák befolyásolták ugyan a politikát, de ez keretek között maradt. Egyfajta „szabadverseny” rendszer volt ez. Ám a Fidesz minőségi újdotságot hozott. Ha a korrupció mégoly elterjedt is volt a korábbi rendszerekben, magának a politikának közvetlen tartalmát és célját nem határozta meg. A rendszer fogyatékosága, és nem meghatározója volt. A maffiaállam lényege azonban, hogy a hatalmi és a családi-vagyon koncentráció egybeesik, egymást erősíti, így alakítja ki azokat a függelmi viszonyokat, amelyek szisztematikusan maguk alá hajtják a társadalom egyre szélesebb rétegeit. A maffiaállam az állami erőszak vértelen, de egzisztenciálisan húsba vágó eszközeivel kényszeríti ki a vagyonok újraosztását, a maffiacsalád javára történő átrendezését. A Fidesz a korrupció általa nem kontrollált formái ellen küzd, s azt - még a saját berkein belül is - megtorolja. Mint egy rendes maffiacsalád, amely ellenőrzi egy terület mulatóit, boltjait stb. és nem engedheti meg, hogy bárki más védelmi pénzt szedjen, különben azzal leszámol. A Fidesz egyfelől felszámolja, és egy függelmi rendbe szervezi a "csákmátés" korrupció világát, másfelől az államhatalmi eszközök révén törvényesíti azt. A parlament úgy dolgozik, mint egy hatalmas pénzmosoda. A korábban a „hagyományos” korrupció útján megszerzett jövedelmeket most a törvények erejével irányítja át a fideszes maffiacsalád csatornáiba. Ahhoz azonban, hogy meghaladjuk ezt a rendszert, nemcsak egy új nyelvre van szükség, hanem ezt a nyelvet

használni is kell. Eddig az ellenzéki politikai elit nem nevezte nevén politikai ellenfelét, és eufemizálta cselekedeteit. Miközben a könyvünkben nincsenek indulatos érzelmi kifejezések, minden szintisztán leíró, nem keni el, hogy mi is az a rendszer, amelyben élünk. A posztkommunista maffiaállam kifejezésnek természetesen van negatív értéktartalma, de csak annyi, amennyi a leíró tartalma. Tehát ezen a nyelven beszélni kell, mert amíg nem beszélnek, sem az intellektuális belátás, sem a rendszer leváltásához szükséges érzelmi diszpozíció kritikus tömege sem teremthető meg - pedig ez az, amely egyesíteni tud egy közösséget.

- A kötetből kiderül, hogy a Fidesz által használt nemzetfogalom is a maffiaállamhoz kötődik: aki nem tartozik a fogadott politikai családhoz, azt kirekesztik a nemzetből.

- Sándor Klára egy írását idéztem hosszabban, aki „nemzetezés”-nek nevezi ezt a jelenséget. Eszerint egy szinttel lejjebb szállítva a nemzet fogalmát, nem a magyar állampolgár honfitársainkat különböztetik meg más nemzetek állampolgáraitól, hanem a nemzetben belülről helyezik a határvonalat. Eszerint a nemzethez az tartozik, aki részét képezi ennek a függelmi - akár privilegizált, akár alárendelt, vagy egészen alávetett státuszban.

- Tehát a közmunkások is a rendszer részei lehetnek?

- Ahogy a patriarchális családhoz a családfőn keresztül a szolganép is odatartozik, ugyanígy a közmunkások serege is be van tagozva a rendszerbe. Ám aki ezzel szembeszegül, az ki van taszítva a nemzetből.

- Amikor a tanulmányt olvastam, felvetődött az analógia a feudális, hűbéri viszonyokkal. Nem könnyű az ezeréves magyar feudális örökségtől szabadulni...

- Használják a feudális analógiákat a rendszer leírására, sőt, korábbi cikkeimben is megjelenik a szolgáló nemesség, vagy az udvari beszállítók rendje. Azt, hogy ez miért nem ilyen rendszer, azzal érzékeltetném, hogy a feudális világban az úr-szolga viszonyban a szociológiai és jogi státusz egybeesik. A klasszikus maffia a patriarchális családfő jogosítványait kívánja érvényesíteni a patriarchális család keretein kívül, de szembetalálkozik a polgári jogegyenlőségre épülő állam közhatalmi szerveivel és megküzdnek egymással. A maffiaállam pedig - már egy újabb fokozatként - bár a vazallusi függelmi rendszer szociológiai státuszát igyekszik létrehozni a társadalom egészében, jogi legitimitációval erre nem rendelkezik. A feudális rendszerek nem ismerik a stróman fogalmát, a maffiaállam azonban a tényleges hatalmi és jogi helyzetet áthidaló politikai és gazdasági strómanok világa. Ezt a legitimitási hiátust kell áthidalni az állami - a parlament, az ügyészség, az

adóhivatal, és egyéb állami szervek által gyakorolt - vértelen önkény és erőszak eszközeivel. Még kell választásokat tartaniuk, mert a rendszer legitimitása nem feudális típusú, de torzítani kell a választási törvényt, valamint manipulálni a feltételeit és eljárásait, hogy a győzelmüket minden körülmények között biztosítsák. Az ellenzéknek - lélekben is - el kell döntenie, hogy egy rendszerrel száll-e szembe, vagy úgy véli, hogy egy liberális demokrácia keretein belül pusztán a kormányzati hatalomért rivalizálnak a különböző politikai erők. 2010 előtt ellene voltam a Fidesszel szembeni "antifasiszta" egységfront eszméjének, mert úgy véltem, hogy - minden hibájával együtt - még egy demokrácia keretei között élünk. De 2010 után a Fidesz felszámolta ezt a rendszert. Így az ellenzéki erőknek először abban kell egyetérténiük, hogy ami 2010 után történt, azt egy alkotmányos puccsnak, a demokratikus intézményrendszer felszámolásának tekintik-e, amely által létrejött egy új rendszer, a maffiaállam. Mert ha e kérdésre különböző válaszokat adnak, abból különböző stratégiák és taktikák következnek.

- Ma, úgy tűnik, a két legnagyobb ellenzéki szervezet - az MSZP és az Együtt-PM - egyike sem rendszerkritikus ebben az értelemben...
- Még mind a kettő hezitál. Még leginkább a DK az, amelyik határozottan rendszerkritikus. Ha ez a három párt nem tud a kormánykritikus alapról együttesen a rendszerkritikus alapra helyezkedni, akkor képtelenség egy olyan összefogást létrehozni, amely eséllyel lép fel a rendszer ellen. Ha a liberális demokrácia nincs megkérdőjelezve, akkor a kormányzati hatalomért folytatott küzdelemben a programokat kell állandóan összemérni. Ezzel szemben a rendszerkritikus alapról ezt már nem lehet megtenni, hisz azt kell eldönteni, hogy szabadulni akarunk-e a maffiaállam függelmi rendszerétől, és ehhez képest másodlagos a hagyományos szakpolitikák különbsége. Ami persze fontos, ha kormányzati hatalomra kerülnek, de előbb a liberális demokráciát kell helyreállítani. Ez azt is jelenti, hogy az ellenzéki együttműködés jelenlegi formája - az MSZP-Együtt-PM megállapodás - köztes állapotban marad. Tudja, hogy valami nem stimmel ezzel a rendszerrel, de még mindig úgy viselkedik, mintha a fő ellentét az MSZP és az Együtt-PM között húzódna és nem a demokratikus ellenzék, illetve a Fidesz rezsim között. Ha ez így marad, ennek technikai okok miatt is újabb kétharmados vereség lesz a vége. Ha eldöntik, hogy rendszerkritikus alapra helyezkednek, akkor új típusú együttműködésnek kell életbe lépnie. Az egyéni körzetekben a demokratikus ellenzéki jelöltek neve mögött ott kell lenni mindhárom komolyan mérhető párt megnevezésének. Ha ez nem történik meg, az Együtt-PM jelöltjei egyetlen egyéni körzetben sem nyernek és az MSZP jelöltjei is csak elenyészőben. A választó ugyanis nem tud tájékozódni,

a baloldali média ma nem ér el senkit a már megtérteken kívül, a helyi hívek nem mobilizálhatóak a többi szövetséges, de azért egymással is rivalizáló párt érdekében, ráadásul alig hiszi el bárki, hogy a már megkötött megállapodással nyerni lehet. A Medián decemberi kutatása szerint még a válaszadók 69 százaléka a Fidesz győzelmére számít, s csak 10 százalék gondolja, hogy az MSP vagy az együtt nyer. Vagyis a ma felkínált stratégiában még az ellenzéki pártok hívei sem bíznak. Ha ezt az üzenetet képtelen megérteni a demokratikus ellenzék elitje, akkor a vereség katasztrofális lesz.

- És akkor közös lista is kell?

- Mindebből következik, hogy közös listára van szükség. Mert a közös lista strukturálisan kizárja, hogy demokratikus ellenzéki pártok egymással rivalizáljanak. Ha közös lista van, még az esetleg különböző nyelven való megszólalás is inkább a sokszínűség jele. Ennek hiányában csak a rivalizálást jelenti. Aminek egyetlen üzenete van: ezek a pártok valójában a parlamenti helyekért marakodnak egymással, és még azt sem tudják, hogy mit tennének, ha esetleg megnyernék a választást. És ez nem is lesz távol a valóságtól, mert ha marad a mai megállapodás és kevés egyéni helyet tudnak megnyerni, akkor nem marad más, mint listás helyekért versenyezni. Ez viszont óhatatlanul is egymással fordítja szembe a pártokat, ami valójában már ma is zajlik. Vagyis a kampány egyre inkább a kevés helyért való egyre hangosabb marakodássá válik. Ráadásul, ha az MSZP és az Együtt-PM úgy viselkedik, mintha csak ők lennének a színen, nem várható el a DK-tól, hogy ne induljanak el - ami már három külön listát jelent. És biztosak lehetünk abban, hogy a Fidesz el fog indítani még „alternatív” listákat is. Vagyis az egyik oldalon ott szerepel majd a Fidesz-KDNP a maga anyagi erejével, médiaháttérével, Kubatov-listájával, a másik oldalon pedig lesz hat-nyolc párt listája. Így azt a lehetetlen helyzetet kell majd megmagyarázni a demokratikus ellenzéknek a potenciális választóiknak, hogy az ő listáik jó listák, a többiek pedig a Fidesz ügynökei. Ez egy lehetetlen feladat, és ha nem tudnak változtatni, az katasztrofális vereséghez vezet. A felmérésekből az is látszik, hogy az utóbbi félévben csökkent a kormányváltást akarók aránya; az emberek elkezdtek igazodni. Mint minden autokratikus rendszerben, az emberek egyfelől élni akarnak, másfelől erőszaknak vannak kitéve, ezt feloldandó pedig lelkileg is elkezdenek igazodni. Amennyiben fennmarad a jelenlegi alibi együttműködés demokratikus ellenzék politikai elitje nem kerülheti el, hogy a vereség esetén teljes joggal őket tekintésük a fő felelősnek azért, ha a maffiaállam a nyakunkon marad. Híveik indulata indokoltan fog ellenük fordulni, s fogja elsöpörni őket a súlyos vereség nyomán. Mert vereséget szenvedni nem szégyen. De ha ez kicsinyes önzés és intellektuális deficit következménye, az megbocsájthatatlan. S nem is fogják

nekik megbocsájtani, mert nem a Fidesz lesz az, aki becsapja a saját választóit, hanem ők.